

УДК 378.14:004
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-88-5

РОЗВИТОК СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ПОЛЬЩІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1918–1939 РОКИ)

Шевченко Володимир Миколайович,
докторант

*Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України*

shevchenko_volodumur@ukr.net
orcid.org/ 0000-0003-0119-3206

У статті в хронологічному порядку висвітлено розвиток спеціальної освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку в Польщі у міжвоєнний період. Протягом міжвоєнного часу в Польщі, який тривав понад 20 років, відбувалася еволюція поглядів, форм підтримки та послуг, призначених для людей із порушеннями інтелекту. Така еволюція мала різний ступінь реалізації залежно від політичних, економічних чи соціокультурних факторів країни в цей історичний період.

Автор аналізує соціальний статус, спосіб життя, форми догляду, навчання та виховання дітей із порушеннями інтелектуального розвитку у міжвоєнний період, який отримав назву II Речі Посполитої. Автор зазначає, що незалежність Польщі 1918 року створила надію на побудову сучасної польської системи освіти, включаючи спеціальну освіту. Витоки системи спеціальної освіти в Польщі відносяться до 1918 року. У цей час Міністерство освіти створило відділ спеціальних шкіл під керівництвом Марії Гжегожевської.

Тоді вирішення питань навчання та виховання дітей із порушеннями інтелектуального розвитку впливало з наукового та педагогічного руху осіб, котрі мали відповідну освіту, знання та бажання допомагати таким дітям. Вони ініціювали в країні процес змін не лише з погляду життєвих форм і підтримки, а й сприйняття суті таких осіб, підкреслюючи їх соціальну структуру, сприймаючи можливості розвитку та взаємодії.

У статті стисло охарактеризовано розвиток спеціальної освіти в цей період, діяльність вчених і педагогів у галузі олігофренопедагогіки, Марії Гжегожевської та заснованого й очолюваного нею Національного інституту спеціальної освіти, вплив педагогічних конгресів.

Національний інститут спеціальної освіти відігравав провідну роль у розвитку спеціальної педагогіки в Польщі, в т.ч. і для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Головним завданням Інституту було підготовка викладачів та педагогів до роботи в спеціальних школах. У той же час інститут проводив дослідження в галузі спеціальної педагогіки.

Автор також описує зміни, що відбулися в цьому напрямку в Польщі через зміни соціально-політичної ситуації в країні.

Ключові слова: спеціальна освіта, діти з порушеннями інтелектуального розвитку в Польщі, освітня політика, Марія Гжегожевська, Національний інститут спеціальної освіти.

DEVELOPMENT OF SPECIAL EDUCATION FOR CHILDREN WITH VIOLATION OF MENTAL DEVELOPMENT IN POLAND IN BETWEEN THE TWO WARS (1918–1939)

Shevchenko Volodymyr Mykolaiovych,
Doctoral Student of the

*Institute of Special Pedagogics and Psychology named after Nikolai Yarmachenko
of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*

shevchenko_volodumur@ukr.net
orcid.org/ 0000-0003-0119-3206

The article chronicles the development of special education for children with intellectual disabilities in Poland in the interwar period. During the interwar period in Poland, which lasted more than 20 years, there was an evolution of views, forms of support and services for people with intellectual disabilities. Such evolution has had a different degree of implementation depending on the political, economic or socio-cultural factors of the country during this historical period.

The author analyzes the social status, lifestyle, form of care, education and upbringing of children with intellectual disabilities in the interwar period, which was named II Rzeczpospolita. The author notes that the

independence of Poland in 1918 created hope for the construction of a modern Polish system of education, including special education. At this time, the Ministry of Education created a department of special schools led by Maria Gzhezhezhevskaya. Then the decision of the issues of training and education of children with intellectual disabilities resulted from the scientific and pedagogical movement of persons who had the appropriate education, knowledge and desire to help such children.

The article briefly describes the development of special education in this period, the activities of scientists and educators in the field of oligophrenopedagogics, the activities of Maria Grzegorzewska, the activities of the National Institute of Special Education, the impact of pedagogical congresses.

The National Institute for Special Education played a leading role in the development of special pedagogy in Poland. The main task of the Institute was to train teachers and educators to work in special schools. At the same time, the institution conducted research in the field of special pedagogy.

The author also describes the changes that took place in this direction in Poland due to changes in the socio-political situation in the country.

Key words: *special education, children with intellectual disabilities in Poland, educational policy, Maria Grzegorzewska, National Institute of Special Education.*

Постановка проблеми. Соціальний статус людини з порушеннями інтелекту в Польщі змінювався протягом тривалого часу неодноразово – від пацієнта через статус клієнта до ролі громадянина. Це відбувалося завдяки змінам способів розуміння самої інвалідності та надання їй певного значення в індивідуальній і соціальній перспективі. Така зміна призводила до переходу від ізоляції та сегрегації до інтегрування, від недооцінки потенціалу дітей із порушеннями інтелектуального розвитку, участі у суспільному житті до функціонування у відкритому та стандартизованому середовищі, створення можливостей для їх розвитку та самовизначення (Kulbaka, 2009: 5).

Протягом міжвоєнного часу в Польщі, який тривав понад 20 років, відбувалася еволюція поглядів, форм підтримки та послуг, призначених для людей із порушеннями інтелекту. Така еволюція мала різний ступінь реалізації залежно від політичних, економічних чи соціокультурних факторів країни в цей історичний період. Це була епоха деінституціоналізації, перші прояви якої почалися в Польщі близько ста років тому. Тоді вирішення питань навчання та виховання дітей із порушеннями інтелектуального розвитку впливало з наукового та педагогічного руху осіб, котрі мали відповідну освіту, знання та бажання допомагати таким дітям. Вони ініціювали в країні процес змін не лише з погляду життєвих форм і підтримки, а й сприйняття суті таких осіб, підкреслюючи їх соціальну структуру, сприймаючи можливості розвитку та взаємодії. Прийняті рішення, характерні для того часу, принесли певну користь у межах всієї країни, також вони сприяли створенню нових структур і ресурсів, новому розумінню проблеми, які застосовуються і в сучасну епоху (Kulbaka, 2009: 5-6).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження спеціальної освіти в напрямі

дітей із порушеннями інтелектуального розвитку першої половини ХХ ст. цікавили багатьох польських вчених, таких як А. Antonik, М. Balcerek, В. Bartoń, Н. Borzyszkowska, S. Caputa, S. Dzedzic, М. Grzegorzewska, J. Hellman, К. Kirejczyk, J. Kulbaka, Е. Kulesza, М. Parchomiuk, Z. Sękowska, М. Stefanowska, J. Wyczesany та ін.

Метою статті є висвітлення розвитку спеціальної освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку в Польщі у міжвоєнний період (1918–1939 рр.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення польської спеціальної освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку відбувалося за дуже складних соціально-політичних та економічних умов. Описаний період має назву II Речі Посполитої (II Rzeczpospolita).

Незалежність Польщі 1918 р. створила надію на побудову сучасної польської системи освіти і виховання, включаючи спеціальну освіту (Bartoń В., 2003: 28). Витоки системи спеціальної освіти сягають 1918 р., коли у Міністерстві освіти було створено відділ спеціальних шкіл під керівництвом Марії Гжегожевської (Marii Grzegorzewskiej) (1888–1967) (Kulesza, 2007: 30).

Згідно з наказом керівника держави Юзефа Пілсудського (Jyzef Piłsudski) «Про обов'язкову освіту» 07 лютого 1919 р. на території Польщі було введено 7-річну шкільну освіту. Це також стосувалося дітей із порушеннями інтелектуального розвитку (Bartoń, 2003: 28). У ст. 32 Наказу зазначалося, що «діти, які фізично хворіють (особливо відкритою формою туберкульозу) або психічно хворі, та діти, які є недорозвиненими, можуть бути звільнені від обов'язків у школі, якщо їхня інвалідність заважає їм отримувати освіту в початковій школі. Якщо в певному місці існує навчальний заклад для хворих, калік, сліпих, глухих і слаборозвинених людей, то на цих дітей

поширюється обов'язок відвідувати школу» (Kulbaka, 2009: 47).

Питання спеціальної освіти було предметом обговорення під час Першої національної освітньої зустрічі, що проходила у Варшаві з 14 по 17 квітня 1919 р. (Kulbaka, 2009: 47). На ній багато уваги приділялося питанням догляду за особами з інвалідністю, хворими та дітьми-інвалідами. З доповідями на цю тему виступили Станіслав Копчинський (Stanisław Korpczyński), відомий лікар-гігієніст і громадський активіст, Тадеуш Ярошинський (Tadeusz Jaroszyński) та Владислав Ярецький (Władysław Jarecki). Вони зазначили, що серед усіх школярів є близько 6% дітей із фізичними або розумовими порушеннями, котрі потребують спеціального догляду та спеціальних форм навчання. Обов'язки в цій сфері повинні, насамперед, покладатися на державу (Bartoń, 2003: 28). Реалізація обов'язкової освіти вимагала створення державою широкої мережі шкіл і спеціальних закладів. Резолюція заходу зазначала, що «діти, які є психічно або фізично ненормальними або інвалідами (недієздатними, глухими, сліпими, з порушеннями мови, дефектами характеру), повинні навчатися окремо під керівництвом спеціально навчених педагогів» (Kulbaka, 2009: 47). Було запропоновано запровадити обов'язкове навчання та створити широку мережу спеціальних закладів для дітей із порушеннями інтелекту різного ступеня (Bartoń, 2003: 28).

У цей період завдяки комплексному обстеженню та допоміжним наукам вчені намагалися встановити етіологію, патогенез і розробити класифікацію порушень інтелектуального розвитку. Проте це буде згодом, а тоді використовувалися різні визначення розумової відсталості та пов'язаний із нею термінологічний апарат. Так, окрім терміна «розумова відсталість», широко вживалися також терміни «розумовий недорозвиток», «ослаблення психічної діяльності», «затримка розумового розвитку» та ін. (Bartoń, 2003: 40).

Конституція Польщі від 17 березня 1921 р. містила перші положення в галузі опіки над дітьми. Основні права дитини на догляд і захист були сформульовані в ст. 102, 103, 118, 119, 120, які також стосувалися дітей з інвалідністю (Bartoń, 2003: 28). Відповідно до ст. 103 Конституції дітям з інвалідністю було надано формальне право на безкоштовну освіту в державних школах. Проте це законодавче право так і не було повною мірою реалізоване (Kulbaka, 2009: 47).

Таке становище не могло влаштувати науковців і педагогів. Відомими педа-

гогами – Марією Гжегожевською, Юзефом Йотейко, Міхаліною Стефановською та Яном Хеллманном – у перші роки незалежності були зроблені кроки до побудови спеціальної освіти в Польщі, в т. ч. для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку (Bartoń, 2003: 29).

Найбільший внесок у розвиток польської спеціальної освіти й одним із її фундаторів і розробників була Марія Гжегожевська. Розробки видатного педагога стосуються переважно тифлопедагогіки і сурдопедагогіки, але це не означає, що олігофренопедагогіка була для неї неважливою (Caputa, 2017: 52). Першим навчальним закладом, у якому працювала Гжегожевська після закінчення університету у Сорбоні, була школа для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку.

Нагальною тогочасною проблемою Марія Гжегожевська вважала підготовку вчителів для спеціальних шкіл. Для вирішення цієї проблеми були організовані короткі курси для вчителів, а у 1919–1920 рр. Міністерство охорони здоров'я розпочало однорічний семінар для майбутніх учителів дітей із порушеннями інтелектуального розвитку (Bartoń, 2003: 29).

Проте цих кроків було недостатньо. За ініціативи та зусиллями Марії Гжегожевської у 1922 р. тодішнє Міністерство релігійних конфесій і громадської освіти вирішило об'єднати Державний заклад спеціальної освіти (Państwowy Seminarium Pedagogiki Specjalnej) і Фонетичний інститут Яна Сістрінського (Instytut Fonetyczny im. Jana Siostrzyńskiego), заснувавши Національний інститут спеціальної освіти (Państwowy Instytut Pedagogiki Specjalnej – PIPS). Його директором стала Марія Гжегожевська, котра виконувала цю функцію до своєї смерті в 1967 р. (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej: <http://www.aps.edu.pl/uczelnia/>).

Головним завданням Інституту була підготовка викладачів і педагогів для роботи в спеціальних школах для глухих, сліпих, розумово відсталих і «морально занедбаних» дітей. Водночас заклад повинен був займатися дослідженнями в галузі спеціальної педагогіки (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej: <http://www.aps.edu.pl/uczelnia/>).

Національний інститут спеціальної освіти відіграв провідну роль у розвитку спеціальної педагогіки в Польщі. Під керівництвом Гжегожевської Інститут удосконалював методи розпізнавання та діагностування потреб дітей із порушеннями інтелекту, специфічних форм і методів навчання та виховання таких дітей (наприклад, «метод осе-

редків праці»), ефективні форми і методи співпраці з їхніми батьками. Основні досягнення закладу нерозривно пов'язані з М. Гжегожевською та її науковою роботою, адже саме вона створювала і розвивала теоретичні основи спеціальної освіти. Її практична діяльність була надзвичайно широкою і слугувала, насамперед, розвитку спеціальної освіти та наукових досліджень щодо осіб з інвалідністю. М. Гжегожевська брала участь у всіх заходах із розвитку спеціальної педагогіки в Польщі та за її межами. Вона збирила навколо себе багато видатних практиків і теоретиків, таких як М. Stefanowska, J. Joteyko, J. Hellmann, J. Korczak, W. Łuniewski, T. Mayzner, M. Wawrzynowski, H. Ryll, N. Han-Ilgiiewicz, J. Doroszevska та ін. Під головуванням Марії Гжегожевської 01 червня 1924 р. було створено секцію спеціальної освіти Союзу польських вчителів загальноосвітніх шкіл. У грудні 1924 р. з'явився перший номер щоквартальника «Спеціальна школа», присвяченого питанням освіти та виховання дітей з особливими потребами. Головним редактором журналу була М. Гжегожевська. Крім того, відбувалося видання нових важливих публікацій, книг зі спеціальної освіти, в т. ч. і щодо дітей із порушеннями інтелектуального розвитку. За ініціативи секції у грудні 1925 р. відбувся Перший з'їзд Спеціального вчительського союзу, метою якого було обговорення питань розвитку спеціальної освіти та методів викладання і виховання дітей з особливими потребами. Резолюція містила вимоги щодо розробки закону про систему спеціальної освіти та підготовки програми розвитку шкільної мережі, в т. ч. і спеціальних закладів (Bartoń, 2003: 29-30).

Незважаючи на консервативні погляди деяких кіл і всю політичну й економічну складність ситуації Польщі в міжвоєнні роки, люди, зібрані навколо Марії Гжегожевської, заклали основи для розвитку спеціальної освіти в Польщі (Bartoń, 2003: 32).

Важливою тоді була праця Яна Хеллмана (Jana Hellmanna) «Школи та заклади для ненормальних дітей як соціальна проблема та проект мережі спеціальних шкіл на території Речі Посполитої у зв'язку зі статистичними матеріалами» (*Szkoły i zakłady dla dzieci anormalnych jako kwestia społeczna oraz projekt sieci szkół specjalnych na terenie Rzeczypospolitej w związku z materiałami statystycznymi*), опублікована 1921 р. Вона мала велике значення для повернення суспільного інтересу до спеціальної освіти та визначення завдань і шляхів розвитку цієї освіти. Автор описав розвиток спеціальної освіти в Бельгії на основі системи

О. Декролі (O. Decroly), а також визначив потреби й окреслив прогнози для спеціальної освіти в Польщі. Робота Хеллмана була програмного характеру і після незначних доповнень у наступні роки стала керівним принципом освітньої та виховної діяльності в Польщі у сфері догляду за дитиною з інвалідністю (Bartoń, 2003: 29).

Оскільки після закінчення Першої світової війни в багатьох країнах склалася нагальна потреба у догляді за дітьми, результатом вирішення цього питання стала Женевська Декларація, прийнята 23 лютого 1923 р. Генеральною радою Міжнародного союзу допомоги дітям у Женеві. Декларація, прийнята кількома десятками країн, включаючи Польщу, визнавала, що «людство повинно дати дитині все, що має найкраще», і зазначає обов'язки дорослих у забезпеченні нормального фізичного та духовного розвитку (Bartoń, 2003: 28).

Не дивлячись на підписану Декларацію, наступний польський Закон «Про соціальну допомогу» від 16 серпня 1923 р. був дуже загальним документом, у переліку якого навіть не були враховані діти з порушеннями інтелектуального розвитку. До кінця 1920-х рр. було зроблено ще кілька спроб врегулювати освіту, виховання та догляд за дітьми з інвалідністю, але вони не мали результату (Kulbaka, 2009: 47-48).

Загалом, у першому десятилітті незалежної Польщі трохи більше 2% дітей із порушеннями інтелектуального розвитку були охоплені шкільною освітою. На це впливала відсутність фінансової підтримки та структурних дій вищих органів влади. Незначна кількість спеціальних шкіл працювала в дуже складних житлових умовах, що додатково ускладнювалося високими витратами на їх утримання, законодавчими недоліками і низькою соціальною відповідальністю щодо дітей з інвалідністю з боку держави (Kulbaka, 2009: 48).

У наступні міжвоєнні роки спостерігалось скорочення темпів здійснення обов'язкової освіти дітьми, в т. ч. й з особливими потребами. В умовах світової економічної кризи 11 березня 1932 р. польський Сейм прийняв перший загальнонаціональний закон про систему освіти під назвою «закон Єджейовичовський» (*ustawa Jędrzejowiczowska*) (Bartoń, 2003: 30-31). Цей закон, незважаючи на значну кількість прогресивних положень у ньому, наприклад, у сфері професійної освіти, в умовах складного економічного становища країни не гарантував дітям з обмеженими можливостями реального права на обов'язкове навчання. Відповідно до ст. 8 Закону продовження обов'язкового навчання дітей

з інтелектуальною недостатністю визнається Міністерством освіти, але діти можуть бути звільнені від цього зобов'язання, якщо для них не було організовано спеціальних шкіл. У ст. 13 Закону було зазначено, що «навчання і виховання дітей, які мають порушення, відбувається в установах і спеціальних загальноосвітніх школах або в спеціальних відділах» (Kulbaka, 2009: 48). Тобто закон регламентував організацію діяльності шкіл, але не гарантував впровадження обов'язкової освіти для дітей з інвалідністю (Bartoń, 2003: 30-31).

1934 р. відбувся Другий Національний конгрес вчителів спеціальних шкіл. На ньому був підданий критиці закон про шкільну систему 1932 р. (закон Єджейовіча). Учасники конгресу (близько 600 осіб) висловили занепокоєння щодо подальшого розвитку спеціальної освіти в Польщі через відсутність інтересу влади до навчання та виховання дітей з інвалідністю. Резолюція з'їзду, окрім численних вимог щодо вдосконалення організації, методів і форм роботи спеціальних шкіл, вимагала видачі окремого акта про систему спеціальної освіти. Поки він перебуватиме в процесі підготовки, було запропоновано доповнити «Єджейовічовський» Закон спеціальною поправкою, в якій чітко визначити: а) місце та завдання спеціальних шкіл у системі освіти; б) організацію і права спеціальних шкіл; в) зобов'язання держави та інших установ і організацій у розвитку мережі спеціальних шкіл; г) обов'язки та права вчителів спеціальної школи; д) продовження обов'язкової освіти для дітей з обмеженими можливостями до 16 років; е) обмеження кількості дітей із розумовою відсталістю на заняттях до 20, а виключно на період тимчасових економічних труднощів країни – до 24 (Bartoń, 2003: 31).

1936 р. в Національному інституті спеціальної освіти були зроблені перші експериментальні спроби навчати дітей із глибокими порушеннями розумового розвитку. Ці діти, зазвичай, перебували у спеціальних відділеннях психіатричних лікарень або у закритих приміщеннях (Kulbaka, 2009: 49).

03 серпня 1936 р. керівництвом шкіл була видана директива щодо відбору дітей із порушеннями інтелектуального розвитку та направлення їх до спеціальних закладів. Відбір мав на меті «відділити дітей дошкільного від дітей шкільного віку та тих, хто через розумову відсталість не може отримати освіти в державних школах і потребує спеціальних закладів, шкіл або спеціальних відділів». Відбір дітей здійснювався психотерапевтичним відділом Національ-

ного інституту спеціальної освіти, а також керівниками та вчителями спеціальних шкіл для дітей із розумовою відсталістю, котрі раніше навчалися в Інституті (Bartoń, 2003: 48-49).

На цьому етапі головним завданням спеціальної освіти для дітей із порушеннями інтелекту було їх навчання та виховання, але лише в тих межах, які для них можливі (Caputa, 2017: 52).

Тогочасні спеціальні школи недостатньо задовольняли соціальні потреби у догляді, вихованні та навчанні таких дітей. Статистика свідчить, що наприкінці міжвоєнного періоду спеціальні школи охоплювали близько 12% усіх дітей із порушеннями інтелектуального розвитку шкільного віку. Діти дошкільного віку перебували вдома (Bartoń, 2003: 31).

З метою мобілізації суспільства на боротьбу за права дитини, прискорення законодавчої роботи та побудови сучасної освітньої системи було організовано прес-кампанію з метою активізації різних громад і громадських організацій. Для цього відбувся Національний дитячий конгрес, організований у Варшаві з 02 по 04 жовтня 1938 р. На ньому були присутні близько 1 500 представників світу науки, культури, освіти, громадських активістів, місцевого самоврядування, члени близько 60 організацій і соціальних установ. На Конгресі Марія Гжегожевська озвучила програму реорганізації окремих видів спеціальної освіти. Вона вважала, що державні органи повинні розпочати інтенсивне розширення шкіл і спеціальних закладів. Зазначимо, що тоді обов'язковою освітою було охоплено близько 10–15% дітей із порушеннями інтелекту. Водночас 1938/1939 навчального року професійною підготовкою вчителів було охоплено 20 спеціальних шкіл (Kulbaka, 2009: 49).

Проте до кінця міжвоєнного періоду проблема навчання, виховання та догляду за дітьми з інвалідністю не була вирішена. Про це йшлося на Педагогічному конгресі у Вільнюсі 1939 р., на якому була зроблена повна оцінка спеціальної освіти в Польщі й окреслені основні напрями її розвитку (Bartoń, 2003: 32).

Зазначимо, що в останні роки міжвоєнного періоду спеціальна освіта налічувала чотири типи початкових шкіл глухих, сліпих, морально занедбаних і розумово відсталих дітей (згідно з тогочасною термінологією). У 104 спеціальних початкових школах навчалися 12 076 учнів (із них 64 – школи для дітей із порушеннями розумового розвитку, у яких навчалися 8 265 учнів). Мережа спеціальних шкіл у країні була нерівномір-

ною. Більшість із них були створені у великих містах. Половина шкіл для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку була зосереджена в Сілезькій, Варшавській і Лодзинській областях, тоді як у Львівській, Поліській і Волинській областях діяла лише одна така школа. Із 356 вчителів у спеціальних школах 46 не мали необхідної професійної кваліфікації для роботи з дітьми з інвалідністю (Kulbaka, 2009: 49).

За весь міжвоєнний період, з 1922 по 1939 рр., Національний інститут спеціальної освіти закінчили (на денній і заочній формах навчання) 688 осіб. Заняття для студентів проводили, окрім Марії Гжегожевської, такі видатні особистості польської педагогіки, як Юзеф Йотейко (Jyzef Joteyko), Януш Корчак (Janusz Korczak), Яніна Дорошевська (Janina Doroszevska), Галина Янковська (Halina Jankowska) та Наталія Хан-Ілгевіч (Natalia Han-Ilgiewicz). У закладі також створювалися теоретичні основи спеціальної освіти (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej: <http://www.aps.edu.pl/uczelnia/>).

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, можемо констатувати, що протягом досліджуваного періоду в Польщі відбувалися зміни в розумінні сутності порушень інтелектуального розвитку, у ставленні до таких осіб, у сприйнятті їхнього потенціалу розвитку та можливостей через організацію догляду, навчання та виховання дітей із порушеннями інтелекту. Значний внесок у розвиток відповідної інфраструктури, підготовки кадрів, методів для навчання таких дітей зробила Марія Гжегожевська, ініціатор створення та керівник Національного інституту спеціальної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej jest najstarszą uczelnią o profilu pedagogicznym w Polsce. Uczelnia. URL: <http://www.aps.edu.pl/uczelnia/> (дата звернення: 18.01.2019).
2. Bartoń B. Rys historyczny rozwoju pedagogiki specjalnej w Polsce i na świecie na tle ewolucji poglądów

dotyczących upośledzenia umysłowego. S. 1, 9–10, 27–29, 40–41. URL: edukator.org.pl/2003a/rys/rys.doc (дата звернення: 18.01.2019).

3. Caputa S. Pedagogika rewalidacyjna dla osób upośledzonych umysłowo z perspektywy Marii Grzegorzewskiej. *Zeszyty Naukowe Pedagogiki Specjalnej / Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*. Kraków, 2017. № 10. S. 52–53, 54–56.

4. Kulesza E. Rehabilitation and Education of Persons with Mental Retardation – a Retrospective Look. *Rehabilitation and Education of Person with Intellectual Disabilities at the Turn of the 20th and 21st Centuries*. Warszawa, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, 2007. S. 25.

5. Kulbaka J. Z dziejów opieki i kształcenia upośledzonych umysłowo. *Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo*. Warszawa : Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, 2009. № 1 (9). S. 37–38, 40–41, 44–46.

REFERENCES:

1. Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej jest najstarszą uczelnią o profilu pedagogicznym w Polsce. Uczelnia. [Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Maria Grzegorzewska is the oldest university with a pedagogical profile in Poland. College]. URL: <http://www.aps.edu.pl/uczelnia/> [in Poland].

2. Bartoń, B. (2003). Rys historyczny rozwoju pedagogiki specjalnej w Polsce i na świecie na tle ewolucji poglądów dotyczących upośledzenia umysłowego [Historical outline of the development of special education in Poland and in the world against the background of the evolution of views on mental retardation]. URL: edukator.org.pl/2003a/rys/rys.doc [in Poland].

3. Caputa, S. (2017). Pedagogika rewalidacyjna dla osób upośledzonych umysłowo z perspektywy Marii Grzegorzewskiej [Revalidation pedagogy for people with intellectual disabilities from the perspective of Maria Grzegorzewska]. Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie [in Poland].

4. Kulesza, E. (2007). Rehabilitation and Education of Persons with Mental Retardation – a Retrospective Look. *Rehabilitation and Education of Person with Intellectual Disabilities at the Turn of the 20th and 21st Centuries*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej [in Poland].

5. Kulbaka, J. (2009). Z dziejów opieki i kształcenia upośledzonych umysłowo [From the history of care and education of the mentally handicapped]. Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej [in Poland].